

Kunnen levendige getuigenissen je achter de tralies doen belanden?

Een experimenteel onderzoek naar het effect van levendig taalgebruik op oordelen over schuld bij leken en 'experts'

1 Inleiding

Door de jaren heen heeft het persuasieonderzoek zich voornamelijk beziggehouden met de rol van argumenten en heuristische bij de acceptatie van de boodschap. Slechts incidenteel is er ook onderzoek gedaan naar beïnvloeding van oordelen en gedrag als gevolg van stijlkenmerken in de persuasieve boodschap. Een stijlkenmerk waarnaar enkele studies zijn gedaan is 'levendig taalgebruik'. Nisbett en Ross (1980), de grondleggers van onderzoek naar levendigheid, beschouwen een tekst als levendig als er sprake is van drie aspecten. Ten eerste moet een tekst 'concrete and imagery provoking' zijn. Concreetheid kan worden gerealiseerd door een gedetailleerde en specifieke beschrijving van personages, acties en context, en dit kan bepaalde beelden oproepen waardoor het beschrevene ook beter voorstelbaar is. Deze voorstelbaarheid door concreetheid komt tamelijk dicht bij wat Douma (1994) verstaat onder concreetheid, namelijk 'naar

zintuiglijk waarneembare zaken verwijzend'. Douma zet het aspect concreetheid af tegen abstract taalgebruik, dat niet voldoet aan het criterium van specificiteit en detaillering.

Het tweede aspect van levendigheid dat Nisbett en Ross onderscheiden is dat de boodschap 'emotionally interesting' moet zijn. Daarmee bedoelen ze dat de beschreven gebeurtenis de lezer persoonlijk raakt, bijvoorbeeld omdat het de waarden en normen van de

Samenvatting

In een experiment is onderzocht of levendig taalgebruik in getuigenissen over een moordzaak invloed heeft op de toekenning van schuld aan de verdachte, en in hoeverre juridische kennis daarbij een rol speelt. Zes getuigenverklaringen, waaronder die van de verdachte en de verklaring van het slachtoffer, een aantal dagen voor zijn dood afgenomen, werden voorgelegd aan zowel leken als aan Rechtenstudenten, met de vraag of de verdachte met opzet of per ongeluk het slachtoffer gedood had. De getuigenverklaringen werden in een verlevendigde of niet-verlevendigde versie aangeboden. De verwachting was dat de leken op basis van de verlevendigde getuigenissen de verdachte vaker schuldig zouden achten, en dat de 'experts' zich niet zouden laten beïnvloeden door de stijlmanipulatie. Uit de resultaten bleek dat leken zoals verwacht na het lezen van een levendige tekst vaker het oordeel 'opzettelijk' gaven dan na het lezen van een niet-levendige tekst. Tegen de verwachting in gaven experts vaker het oordeel 'onopzettelijk' na het lezen van een levendige tekst dan na het lezen van een niet-levendige tekst.

lezer schendt of omdat het gaat om iemand die de ontvanger kent. Ook is een boodschap emotioneel interessant als de consequentie van de gebeurtenis ernstig of indrukwekkend is. Het derde levendigheidaspect is ‘proximity’, en daarmee bedoelen Nisbett en Ross dat een tekst levendig is als het verhaal zich afspeelt in de directe omgeving en een nabije tijd van de ontvanger, en liefst verteld door een nabije vertelinstantie en niet uit de tweede of derde hand.

De drie aspecten concreetheid, emotionaliteit en nabijheid kunnen niet los van elkaar gezien worden omdat ze zich zowel op het gebied van tekstkenmerken als op het gebied van het effect van zulke kenmerken kunnen afspelen.

In de literatuur wordt vaak naar de definitie van ‘vividness’ van Nisbett en Ross (1980) verwezen, maar in feite is er geen eenduidige omschrijving van dit fenomeen te vinden, ook niet in de beschrijving van experimenteel onderzoek naar het effect van levendigheid. Sommige auteurs onderzoeken levendigheid aan de hand van illustraties of door het geven van een persoonlijk verhaal (Block & Keller, 1997; Keller & Block, 1997). Anderen zien levendigheid als het tegendeel van abstract taalgebruik, en manipuleren teksten door concrete in plaats van abstracte beschrijvingen te geven en kleurrijke details en voorbeelden toe te voegen (Frey & Eagly, 1993; Smith & Schaffer, 2000), of vergelijken concreet en abstract taalgebruik in zinnen en teksten (Sadoski, Goetz & Fritz, 1993; Sadoski, Goetz & Rodriguez, 2000). Al deze onderzoeken operationaliseren levendigheid op een verschillende manier.

Het is voorstelbaar dat levendige informatie een grotere impact op overtuigingskracht heeft dan abstracte of niet-levendige informatie. En inderdaad, waar het gaat om onderzoek waarin persoonlijke verhalen en plaatjes worden toegevoegd, wordt vaak gevonden dat levendige teksten in sommige tekstgenres (bijvoorbeeld bij gezondheidsvoorlichting) overtuigender zijn dan niet-levendige teksten (Block & Keller, 1997). Maar ook wordt er regelmatig géén effect van levendigheid gevonden, met name als levendigheid wordt ge-operationaliseerd in termen van kleurrijke details en niet-abstract taalgebruik (Collins et al., 1988; Taylor & Thompson, 1982), en soms heeft levendig taalgebruik zelfs een negatief effect op het overtuigingsproces (Frey & Eagly, 1993). Smith en Shaffer (2000) tonen aan dat levendigheid wel een persuasief effect kan hebben als de levendige informatie echt relevant is voor de persuasieve boodschap en niet afleidt door irrelevante of afleidende details.

De verklaringen waarom levendigheid het overtuigende effect kan *bevorderen* is gelegen in de idee dat levendig taalgebruik de aandacht trekt, mentale beelden oproept en daarom tot betere opslag in het geheugen leidt (zie bijv. Nisbett & Ross, 1980; Smith & Shaffer, 2000). Maar levendig taalgebruik zou het overtuigende effect van de boodschap ook kunnen *ondermijnen*, omdat irrelevant materiaal teveel aandacht krijgt, beelden verstorend kunnen werken, en het werkgeheugen kunnen overbelasten. (bijv. Collins et al., 1988; Taylor & Thompson, 1982; Frey & Eagly, 1993).

In feite zijn de meeste veronderstelde effecten terug te voeren op twee theorieën die een mogelijk levendigheidseffect zouden kunnen verklaren, en dat zijn de *Dual Coding Theory* (Paivio, 1986) en de *Availability Heuristic* (Tversky & Kahneman, 1973). Volgens de *Dual Coding Theory* kan informatie op twee manieren in het geheugen worden opgeslagen, namelijk verbaal en visueel. Concrete informatie, zoals ‘de dikke zebra’ kan zowel verbaal als visueel gecodeerd worden in het geheugen, waardoor deze gemakkelijker en beter kan worden verwerkt en onthouden. Abstracte(re) informatie, zoals ‘het dier’ of ‘de vrede’, kan enkel verbaal worden opgeslagen. Volgens de *Availability Heuristic*, de beschikbaarheidsvuiestregel, worden

Kunnen levendige getuigenissen je achter de tralies doen belanden?

oordelen over verschijnselen in de werkelijkheid gebaseerd op relevante feiten die in het geheugen op dat moment beschikbaar zijn. Mensen beoordelen de frequentie en de waarschijnlijkheid van gebeurtenissen in overeenstemming met het gemak waarmee ze zulke gebeurtenissen uit hun geheugen kunnen ophalen. Als levendige informatie tot een betere opslag leidt in het geheugen én die aanwezigheid van levendige informatie beïnvloedt op zijn beurt de beschikbaarheid van informatie die relevant is voor het beslissingsproces, dan is het begrijpelijk dat levendige informatie het overtuigingsproces zowel positief als negatief zou kunnen beïnvloeden.

In het onderhavige onderzoek willen we ons richten op een specifiek genre, waar levendig taalgebruik een tamelijk apart en ook wat eenduidiger effect lijkt te hebben, en dat is de juridische tekst die de basis vormt voor juridische (strafrechtelijke of civielrechtelijke) bewijsvragen¹. Hierbij doelen we niet specifiek op de Nederlandse situatie waar in kleinere zaken op basis van samenvattingen van het politieverhoor een proces-verbaal tot stand komt (Sliedrecht & Van Charldorp, 2011), welke door de rechters in de rechtszaal als een letterlijke verdachtenverklaring beschouwd wordt en de basis vormt voor de behandeling van de zaak (Komter, 2011)². In dit onderzoek gaat het om letterlijk geciteerde getuigenverklaringen die gebruikt kunnen worden bij rechtszaken waar een lekenjury de schuldtoekenning van de verdachte bepaalt, zoals in vele westerse rechtssystemen het geval is (cf. Bensi, Nori, Strazzari & Giusberti, 2003). De vraag bij dit onderzoek is of de mate van levendigheid waarin de getuigenissen worden verwoord van invloed kan zijn op de mate waarin en de wijze waarop een verdachte schuldig bevonden wordt.

Er zijn een paar studies uitgevoerd waarin het effect van levendigheid op schuldtoekenning is onderzocht door teksten in levendige en niet-levendige vorm voor te leggen aan participanten die een zogenaamde 'mockjury' vormen.

Reyes, Thompson en Bower (1980) bestudeerden het effect van levendige versus 'kleurloze', niet-levendige getuigenverklaringen van zowel de aanklager als de verdediger van een man die verdacht werd van rijden onder invloed en die (dientengevolge?) een vuilniswagen had aangereden nadat hij een stopteken had genegeerd. Er was geen bloedonderzoek ter plekke afgenomen, dus het bewijs hing af van 18 evidenties waarvan 9 belastend en 9 ontlastend waren voor de verdachte. Elke evidentie kwam voor in een levendige of niet-levendige conditie (verschillend in 'levels of specificity and elaboration'), maar had dezelfde basale bewijskracht, omdat – afgezien van de verlevendiging – dezelfde propositionele informatie werd gebruikt. Zo werd de niet-levendige zin die evidentie moest leveren dat de verdachte gedronken had '*On his way out the door, Sanders staggered against a serving table, knocking a bowl to the ground*' verlevendigd in de even belastende evidentie '*On his way out the door, Sanders staggered against a serving table, knocking a bowl of guacamole dip to the floor and splattering guacamole on the white shag carpet*'. In een zin ter verdediging van de verdachte werd in de ontlastende evidentie geschreven dat de verdachte nog kon uitwijken voor 'een andere auto', terwijl in de levendige versie de auto als 'een knaloranje Volkswagen' werd aangeduid³.

De participanten kregen ofwel de ontlastende evidenties in de levendige conditie en de belastende in de niet-levendige conditie, of andersom. Ze moesten na de leestaak de schuld van de gedaagde beoordelen en na twee dagen nogmaals, waarbij ze in een *recall*-taak eerst ook alles moesten opschrijven wat ze zich konden herinneren.

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat er direct na het lezen geen significant effect optrad tussen de levendige en niet-levendige evidenties voor de mate van schuld-

toekenning. Maar bij de tweede meting konden de participanten veel meer levendige dan 'kleurloze' evidenties reproduceren. De mate van schuldtoekenning volgde het patroon van de herinneringstaak: participanten die de belastende informatie in de levendige versie en de ontlastende in de niet-levendige versie hadden gelezen, beoordeelden de verdachte meer schuldig dan degene in de contrasterende experimentele conditie. Reyes e.a. (1980) zagen het corresponderende patroon van schuldtoekenning en de herinnering als een goede ondersteuning van de beschikbaarheidsregel.

Shedler en Manis (1986) deden een vergelijkbaar onderzoek om aan te tonen dat niet de herinnering aan levendige informatie een doorslaggevende factor is, maar dat het meer een kwestie is van aandacht geven tijdens de verwerking. In vrijwel elk onderzoek, zo betogen de auteurs, krijgt de experimentele informatie de onverdeelde aandacht van de participant. Echter, in het dagelijks leven concurreert informatie, levendig of niet, met andere informatie om de beschikbare aandacht, zoals geluiden, gebeurtenissen en dergelijke. Levendige informatie zou dan meer kunnen opvallen en beter verwerkt kunnen worden dan minder levendige informatie. Shedler en Manis (1986) manipuleerden deze strijd om aandacht in een experiment waarin de participanten werden afgeleid tijdens de verwerking van de boodschap.

In het experiment moesten participanten een oordeel in een voogdijzaak geven over de vraag of een vrouw, moeder van een 7-jarige zoon, al dan niet geschikt was als ouder. Net zoals in het Reyes e.a. experiment (1980), werden er levendige en niet-levendige evidenties aangeboden die voor of tegen de geschiktheid als moeder pleitten. De verlevendiging bestond uit kleurrijke details die irrelevant waren voor haar bekwaamheid om voor het kind te zorgen. De participanten werden ofwel afgeleid door een tweede taak, of konden hun aandacht volledig richten op het verwerken van de informatie en het vormen van hun oordeel.

Shedler en Manis (1986) vonden een direct levendigheidseffect en dit effect was ook na twee dagen nog aanwezig: levendige informatie werd beter herinnerd dan niet-levendige informatie, en levendige informatie die pleitte voor geschiktheid leidde tot meer positieve oordelen omtrent het voogdijschap dan de niet-levendige informatie. Bij de negatieve informatie was dit effect andersom. Er was echter geen effect van de manipulatie met betrekking tot het afleiden van de participanten tijdens de verwerking.

Een ander onderzoek naar het effect van levendigheid, maar dan op oordelen van schuld, is uitgevoerd door Bensi, Nori, Strazzari en Giusberti (2003). Bensi e.a. (2003) hebben bij leken onderzocht of niet-bewijzende elementen in getuigenissen, die in oorspronkelijke bewoordingen of in een verlevendigde versie werden aangeboden, leidden tot verschillende oordelen over de verdachte met betrekking tot de mate van schuld. De auteurs hebben gebruik gemaakt van getuigenverklaringen van een echte (Italiaanse) rechtszaak, waarin de schuld van een van moord verdachte vrouw werd onderzocht. De participanten moesten op basis van een oorspronkelijke of verlevendigde versie van de getuigenissen aangeven of de verdachte schuldig of onschuldig was. Uit de informatie die werd gegeven kon niet worden opgemaakt of de moord opzettelijk was gepleegd. Het verlevendigde materiaal had geen betrekking op de informatie die relevant werd geacht met betrekking tot de schuldvraag.

Uit hun resultaten bleek dat als 'de juryleden' de oorspronkelijke getuigenissen hadden gelezen, de meeste oordelen 'onschuldig' luiden⁴. Echter, als ze de verlevendigde versie hadden gekregen, bleken er evenveel juryleden de verdachte schuldig als onschuldig te vinden. Blijkbaar deed de levendige versie het aantal schuldoordelen toenemen, en wel al direct

Kunnen levendige getuigenissen je achter de tralies doen belanden?

na lezing van de getuigenissen. Dit contrasteert met het onderzoek van Reyes e.a. (1980), waarin pas na twee dagen een effect werd gevonden.

Samenvattend kunnen we stellen dat de bevindingen van bovenstaande onderzoeken op z'n minst zijdelings een rol spelen in de discussie of een rechtssysteem dat oordelen van schuld voor een deel baseert op uitspraken van lekenjury's ingevoerd moet worden. Deze discussie wordt ook in Nederland regelmatig opnieuw gevoerd⁵.

De onderzoeken die tot nog toe zijn uitgevoerd met een 'mockjury' hebben gebruik gemaakt van participanten zonder juridische know-how. Daarbij doet zich de vraag voor of mensen die wél verstand van zaken hebben, zich ook zouden laten leiden door een in feite niet argumentatief, oppervlakkig kenmerk als de stijl van getuigenissen. Over het gebruik van beeldmateriaal als bewijsvoering in de rechtszaal wordt wel beweerd dat dit vanwege de grote levendigheid en voorstelbaarheid gerechtelijke beslissingen op een negatieve manier kan beïnvloeden, maar taal en tekst bieden ook veel mogelijkheden tot verlevendigen en verbeelden en zouden om die reden dus ook een ongewenste invloed kunnen uitoefenen op strafrechtelijke besluitvormingen (Van den Hoven, 2010).

De onderzoeksvraag in dit onderzoek is dan ook of levendigheid van getuigenissen het schuldoordeel van juryleden kan beïnvloeden en zo ja, welke rol juridische kennis daarbij speelt. Om dit te onderzoeken is het experiment van Bensi e.a. (2003) grotendeels gerepliceerd met toevoeging van een nieuwe variabele, namelijk die van expertise van degenen die de schuld beoordelen. Er zijn twee groepen participanten bevraagd: studenten zonder juridische know-how en studenten die Rechten studeren, waarvan verwacht kan worden dat ze beschikken over voldoende juridische kennis om een casus te kunnen beoordelen.

Verwacht werd dat de levendige getuigenissen bij de leken zouden leiden tot meer oordelen van schuld van de verdachte, terwijl van de studenten met meer juridische expertise werd verwacht dat ze niet zouden worden beïnvloed door de stilistische manipulaties.

2 Methode

2.1 Materiaal Om het effect van levendig taalgebruik in getuigenissen te onderzoeken is voor het onderhavige onderzoek het materiaal van Bensi e.a. (2003) gebruikt⁶, vertaald⁷, ingekort en aangepast aan de Nederlandse situatie. De verhaallijn is in het kort als volgt: Eveline en Paul van Beek leven al een paar maanden gescheiden van tafel en bed. Paul van Beek, een politieman, arrangeert een ontmoeting met zijn vrouw bij haar thuis, waar ook dochter Julia nog woont, om met haar te praten. Eveline denkt dat haar man weer bij haar wil komen wonen, maar Paul vertelt haar dat hij wil scheiden omdat hij op een andere vrouw verliefd is geworden. Eveline grijpt het dienstwapen van Paul en na wat schermutselingen schiet ze hem neer. Zwaar gewond wordt Paul afgevoerd naar het ziekenhuis.

In haar getuigenis zegt Eveline dat ze zichzelf van het leven wilde beroven, dat hij dat wilde verhinderen door haar pols te grijpen, en dat ze per ongeluk haar man neerschoot. Haar man Paul beweert in het ziekenhuis, voordat hij een paar dagen later zal overlijden, dat ze gericht op hem geschoten heeft. De huishoudster is op het moment van schieten in de keuken en Julia zit op haar kamer boven. Beiden horen het schot, komen aanrennen, en zien Paul op de grond liggen met Eveline naast hem. Julia belt de ambulance.

Het materiaal bestond uit getuigenissen van de lijkschouwer, van de forensisch onderzoeker, van het slachtoffer Paul van Beek (een paar dagen voordat hij overleed), van de verdachte mevrouw Eveline van Beek, van de huishoudster Corina Schoenmakers, en van Julia, dochter van de verdachte en het slachtoffer. Net als in het onderzoek van Bensi e.a. (2003) was het niet mogelijk om op basis van de getuigenissen een gefundeerd schuldoordeel toe te kennen. De getuigenissen wezen niet eenduidig op een specifieke toedracht en zowel de versie van Eveline als van Paul was tamelijk geloofwaardig en voorstelbaar.

De oorspronkelijke versie werd verlevendigd op een zodanige manier dat alleen elementen die irrelevant waren voor schuldtoekenning gewijzigd werden (dus niet bijvoorbeeld de passage waarin het schieten werd beschreven). Beide tekstversies waren ongeveer even lang. Het verlevendigen bestond hoofdzakelijk uit de drie aspecten die volgens Nisbett en Ross (1980) 'vividness' bewerkstelligen: concreet en beeldend taalgebruik, dat emotie opwekt, en nabij is met betrekking tot vertelinstantie. Concretisering (vergelijk Van Wijk & Kuperus, 2003) en beeldend taalgebruik werden gerealiseerd door globale, abstracte beschrijvingen te vervangen door specifieke en formelere beschrijvingen werden vervangen door alledaagsere en er werden details toegevoegd. Om de tekst emotioneel interessanter te maken werden er bijvoeglijke naamwoorden en intensiveringen toegevoegd en om 'nabijheid' te verhogen werd er directe rede gebruikt in plaats van indirecte rede (zie voorbeelden in Tabel 1). Hier en daar zijn concrete en gedetailleerde (en soms emotieopwekkende) beschrijvingen, waar mogelijk, in de oorspronkelijke tekst vervangen door minder levendige formuleringen. Uiteraard is de mate van concreetheid en detaillering een gradueel begrip, en dit komt ook tot uiting in beide versies: ook in de oorspronkelijke getuigenissen bleef onmisbare 00170009

concrete en emotionele informatie aanwezig en die zijn in de verlevendigde versie nog concreter en beeldender gemaakt.

Tabel 1: Voorbeelden van origineel en verlevendigd materiaal

Personage	Origineel	Levendig
Eveline, vrouw van slachtoffer en verdachte	Toen gaf ik te kennen dat ik nog steeds van mijn man hield en dat ik daarom met hem verder wilde in het leven. Mijn man gaf aan dat hij daar niets in zag.	Toen vertelde ik Paul dat ik nog steeds zielsveel van hem hield en dat ik daarom voor eeuwig bij hem wilde blijven. Mijn man zei cynisch dat hij niet zo stom was dezelfde fout nog een keer in zijn leven te maken.
	Ik ging op een stoel zitten en wachtte op de ambulance	Ik liet me vallen in de bruinleren stoel en wachtte op de ambulance.
Corina Schoenmakers, huishoudster	De avond dat meneer Van Beek aangekomen was stond ik in de keuken en was ik met mijn huishoudelijke taken bezig.	De avond dat meneer Van Beek aangekomen was stond ik in de keuken de afwas te doen.
Julia	Mijn moeder stond dicht bij hem En ze zei dat het niet mijn vader was die ze wilde doden.	Mijn moeder stond ernaast en bleef met trillende stem herhalen "het was niet hem die ik wilde doden".

Kunnen levendige getuigenissen je achter de tralies doen belanden?

2.2 Instrumentatie

Schuldtoekenning

De schuldtoekenning is gemeten aan de hand van een schaal die uit Bensi e.a (2003) is overgenomen en vertaald:

Kruis het vak van je keuze aan:

Zeker dood door schuld	Hoogst waarschijnlijk dood door schuld	Waarschijnlijk dood door schuld	Ik heb onvoldoende bewijs	Waarschijnlijk doodslag	Hoogst waarschijnlijk doodslag	Zeker doodslag
------------------------	--	---------------------------------	---------------------------	-------------------------	--------------------------------	----------------

Aan deze meting ging een korte instructie vooraf. Hierin werd uitgelegd wat er bedoeld werd met de termen ‘dood door schuld’ en ‘doodslag’, zodat dit voor alle participanten duidelijk was. De instructie luidde: ‘Als je onopzettelijk iemand doodt, dus zonder intentie, dan is dat dood door schuld. Indien je iemand doodt met opzet, maar je hebt dat niet tevoren gepland, dan heet het doodslag. Het verschil is dus opzettelijkheid. Dood door schuld is zonder opzet, doodslag is opzettelijk.’

Omdat dit onderzoek een replicatie van het onderzoek van Bensi e.a. (2003) was, werd vastgehouden aan deze nominale schaal met een gradueel karakter. Een criterium als ‘zeker doodslag’ of ‘zeker dood door schuld’ bestaat echter niet in het strafrecht; de vraag is daar: is de ten lasten gelegde doodslag of dood door schuld wettig en overtuigend bewezen? De gebruikte schaal bevatte feitelijk drie categorieën: dood door schuld, doodslag en onvoldoende bewijs. Laatstgenoemde categorie was, met name voor de ‘experts’, een keuzemogelijkheid wanneer het oordeel volgens hen niet *overtuigend* kon worden bewezen. De zekerheids categorieën deden de nominale schaal op een metrische schaal lijken, met als voordeel dat de participanten niet gedwongen werden een harde keuze te maken tussen schuldig en onschuldig, wat als gevolg zou kunnen hebben dat vaak voor ‘onvoldoende bewijs’ zou worden gekozen als middencategorie.

Ondanks dat de termen ‘doodslag’ en ‘dood door schuld’ tamelijk ingewikkeld zijn, is er voor gekozen om toch gebruik te maken van deze terminologie, omdat de participanten met know-how gewend zijn aan deze termen. Bij de bespreking van de resultaten zal er omwille van de duidelijkheid ook gesproken worden van ‘met opzet’ (doodslag) en ‘zonder opzet’ (dood door schuld).

Tekstwaardering, begrijpelijkheid en manipulatiechecks

Er is een vraag gesteld naar de tekstwaardering. Op deze manier kon worden gemeten of levendige getuigenverklaringen hoger of juist lager zouden worden gewaardeerd, en in hoeverre kennis van dit type tekst daarbij een rol speelt. Een zevenpunts Likertschaal bevroeg de tekstwaardering als volgt:

Hoe vond je de tekst om te lezen?

zeer vervelend om te lezen 1 2 3 4 5 6 7 *zeer leuk om te lezen*

Naast tekstwaardering is een vraag naar begrijpelijkheid in de vragenlijst opgenomen. Dit is gedaan om te controleren of de levendige tekst niet gemakkelijker te begrijpen was dan de niet-levendige tekst en op indirecte manier invloed zou kunnen hebben op het schuldoordeel. Sadoski, Goetz en Rodriguez (2000) hebben het effect van concreetheid op begrijpelijkheid, interessantheid en herinnering in teksten onderzocht. Het onderzoek wees uit dat concreetheid de beste voorspeller is van begrijpelijkheid, in die zin dat de begrijpelijkheid toeneemt bij een hogere concreetheid. Een zevenpunts Likertschaal bevroeg de begrijpelijkheid als volgt:

Hoe vond je de tekst om te lezen?

zeer moeilijk om te lezen 1 2 3 4 5 6 7 *zeer makkelijk om te lezen*

Ten slotte zijn er een paar manipulatiechecks in het onderzoek opgenomen. Aan de participanten is gevraagd de concreetheid, de beeldendheid en de levendigheid van de tekst te beoordelen. Hiervoor is een zevenpunts semantische differentiaalmeting toegepast, namelijk:

Wat vond je van de schrijfstijl van de casus?

<i>abstract</i>	1 2 3 4 5 6 7	<i>concreet</i>
<i>niet beeldend</i>	1 2 3 4 5 6 7	<i>beeldend</i>
<i>saai</i>	1 2 3 4 5 6 7	<i>levendig</i>

Op deze manier kon gecontroleerd worden of de participanten die de oorspronkelijke versie hadden gelezen de getuigenissen minder concreet, minder beeldend en saaiër vonden dan de participanten die de verlevendigde versie hadden gelezen. Aan het einde van de vragenlijst werd nog naar de leeftijd, het geslacht en gevolgde opleiding gevraagd.

2.3 Design Er was sprake van een 2 (Stijl) x 2 (Expertise) tussenproefpersoon design. Participanten (leken of studenten rechten) werden aan een enkele tekstconditie blootgesteld, namelijk een ‘oorspronkelijke’ of een levendige tekstversie. De volgorde en inhoud van de onderdelen in de vragenlijst was verder voor iedereen gelijk: eerst lezen ze een van de twee tekstversies, dan achtereenvolgens de vragen voor schuldtoekenning, tekstwaardering, begrijpelijkheid, concreetheid, beeldendheid en levendigheid.

2.4 Participanten De introductie van de casus en de getuigenissen in de oorspronkelijke en levendige versie werden aangeboden aan leken (103 studenten Bedrijfswetenschappen en Sociologie) en aan studenten met veel meer kennis over strafrecht, de ‘experts’ (100 studenten Rechten⁸). Op het moment van de afname van het onderzoek naderden de rechtenstudenten het einde van hun eerste studiejaar. Zij hadden cursussen op het gebied van casuïstiek gevolgd en beschikten dan ook over voldoende voorkennis om ze in dit onderzoek, vergeleken met de niet-rechtenstudenten, als ‘experts’ te beschouwen.

In totaal namen 203 participanten die allen studeerden aan de Radboud Universiteit vrijwillig deel aan het onderzoek. Bij de opleiding Bedrijfswetenschappen en Sociologie was het aantal vrouwen (74) hoger dan het aantal mannen (26). Ook bij de opleiding Rechten was het aantal vrouwen (70) hoger dan het aantal mannen (28) (2,5% van de participanten hebben het geslacht niet ingevuld).

Kunnen levendige getuigenissen je achter de tralies doen belanden?

2.5 Procedure Het onderzoek van de leken en ‘experts’ is afgenomen aan het eind van een hoorcollege. De participanten werd gevraagd naar hun persoonlijke oordeel over een rechtszaak. Daarbij werd verzocht niet te overleggen tijdens de afname van het onderzoek. In de instructie werd beschreven dat de tekst enkele getuigenverklaringen bevatte van een gerechtelijk onderzoek uit 2003. Er werd gevraagd de tekst te lezen zoals ze altijd teksten lezen en vervolgens te beoordelen of de verdachte in de zaak zich schuldig had gemaakt aan het opzettelijk doden van het slachtoffer of dat er sprake was van dood door schuld. De afname nam ongeveer 7 tot 10 minuten in beslag.

3 Resultaten

Manipulatiecheck

Eerst zijn de correlaties tussen de gepercipieerde concreetheid, beeldendheid en levendigheid van de tekst berekend. De concreetheid van de tekst vertoonde een significante correlatie met de beeldendheid ($r = .39, p < .01$) en de levendigheid ($r = .48, p < .01$) van de tekst. De beeldendheid en de levendigheid van de tekst correleerden eveneens significant met elkaar ($r = .53, p < .01$).

Vervolgens is met een multivariate variantieanalyse nagegaan of de manipulatie had geleid tot een verschil op deze perceptievariabelen tussen de levendige en niet-levendige versie. Stijl en expertise waren de factoren, de concreetheid, beeldendheid en levendigheid van de teksten waren de afhankelijke variabelen. Tabel 2 geeft de gemiddelden en standaardafwijkingen weer per conditie en expertise.

Tabel 2: Gepercipieerde concreetheid, beeldendheid en levendigheid van de tekst als functie van de gemanipuleerde levendigheid en expertise

		Concreetheid		Beeldendheid		Levendigheid	
	n	M	SD	M	SD	M	SD
Experts							
levendig	50	5.12	0.92	5.16	0.96	4.98	1.13
niet-levendig	49	5.57	1.04	5.00	1.29	5.14	1.21
Totaal	99	5.34*	1.00	5.08	1.13	5.06	1.17
Leken							
levendig	54	5.06	1.34	5.31	1.16	5.06	1.31
niet-levendig	48	4.96	1.22	5.23	1.17	4.83	1.17
Totaal	102	5.02*	1.28	5.27	1.16	4.95	1.25

* $p < .05$, verschil tussen experts en leken

Er bleek geen hoofdeffect van tekstversie te zijn ($F(3,195) = 1.01, p = .39$). Er was wel een hoofdeffect van expertise ($F(3,195) = 3.32, p = .021, \eta^2 = .049$). Dit effect werd alleen gevonden voor de concreetheid van de tekst ($F(1,197) = 4.39, p = .037$). Zoals uit tabel 1 blijkt, vonden de ‘experts’ de teksten in beide versies concreter dan de leken. Er was geen effect van expertise op de beeldendheid van de tekst ($F(1,197) = 1.40, p = .24$), noch op

de levendigheid van de tekst ($F < 1$). Ook werd geen interactie-effect tussen tekstversie en expertise gevonden ($F(3,195) = 1.57, p = .20$).

Tekstwaardering en begrijpelijkheid

De tekstwaardering en de begrijpelijkheid van de tekst correleerden significant met elkaar ($r = .24, p < .01$). De variabele tekstwaardering liet geen hoofdeffect zien tussen de twee stijlversies ($F < 1$), geen hoofdeffect tussen de twee groepen participanten ($F < 1$) en ook geen interactie tussen beide factoren ($F(1,202) = 2.01, p = .16$). Dit betekent dat de verlevendigde versie ($M = 4.91, SD = 1.19$) niet leuker om te lezen werd gevonden dan de niet-levendige versie ($M = 4.98, SD = 1.03$), en dat de leken ($M = 4.91, SD = 1.21$) de teksten niet leuker vonden dan de 'experts' ($M = 4.98, SD = 1.00$) (en andersom). De begrijpelijkheid liet twee hoofdeffecten zien. Er was een hoofdeffect stijl: de niet-levendige versie ($M = 5.70, SD = 1.03$) vond men makkelijker om te lezen dan de levendige versie ($M = 5.30, SD = 1.45$) ($F(1,202) = 4.82, p = .029$), en de 'experts' ($M = 5.81, SD = 1.05$) vonden de teksten (in beide condities) makkelijker om te lezen dan de leken ($M = 5.20, SD = 1.40$) ($F(1,202) = 11.80, p = .001$). Er was geen significante interactie tussen deze twee factoren ($F < 1$).

Schuldtoekenning

Om de resultaten met betrekking tot schuldtoekenning te kunnen vergelijken met die van Bensi e.a. (2003) zijn de resultaten met dezelfde toetsen beoordeeld. Op de resultaten met betrekking tot de schuldtoekenning is een Chi-kwadraat toets toegepast. In navolging van Bensi e.a. (2003) zijn de resultaten voor 'Zeker', 'Hoogst waarschijnlijk' en 'Waarschijnlijk' opgeteld, zowel voor 'Dood door schuld'-oordelen als voor 'Doodslag'-oordelen. De resultaten voor 'ik heb niet genoeg informatie' zijn net als bij Bensi e.a. (2003) apart gehouden. Omdat in het onderhavige onderzoek ook 'experts' betrokken waren is de keuze om de schaal van zeven niet als een glijdende schaal te zien te motiveren door de gedachte dat 'experts' de middelste keuze ('ik heb niet voldoende informatie') niet als het neutrale midden kunnen opvatten, maar als een betekenisvolle aparte categorie (als 'onvoldoende bewijs'). De gerapporteerde Chi-kwadraten hebben dus alleen betrekking op de 'met en zonder opzet'-data, de gecombineerde waarden voor de drie rechter- en de drie linker-oordelen.

De resultaten van de oordelen met betrekking tot schuldtoekenning zijn te vinden in tabel 3.

Tabel 3: Aantal participanten met schuldtoekenning (zonder opzet, met opzet, en niet genoeg info) als functie van tekststijl en mate van expertise (in percentages)

		Stijl			
		Niet-levendig		Levendig	
Leken	Zonder opzet	19	(39%)	14	(26%)
	Met opzet	18	(37%)	31	(57%)
	Niet genoeg bewijs	12	(24%)	9	(17%)
'Experts'	Zonder opzet	24	(48%)	32	(64%)
	Met opzet	21	(42%)	9	(18%)
	Niet genoeg bewijs	5	(10%)	9	(18%)

Kunnen levendige getuigenissen je achter de tralies doen belanden?

De verwachting was dat de levendige getuigenissen bij de leken zouden leiden tot meer oordelen van schuld. In tabel 3 is te zien dat er een verschil bestaat in toekenning van schuld bij de leken die de tekst in een levendige stijl hebben gelezen en de leken die de tekst in een niet-levendige stijl hebben gelezen. Het oordeel 'opzettelijk' wordt vaker gegeven na het lezen van een levendige tekst ($n = 31$) dan na het lezen van een niet-levendige tekst ($n = 18$); het oordeel 'onopzettelijk' wordt vaker gegeven na het lezen van een niet-levendige tekst ($n = 19$) dan na het lezen van een levendige tekst ($n = 14$) (Pearson χ^2 ($df=1$) = 3.46, $p = .032$, eenzijdig). De hypothese is voor de leken dus bevestigd.

Voor de 'experts' werd verwacht dat zij niet zouden worden beïnvloed door de stilistische manipulaties. Tegen de verwachting gaven 'experts' vaker het oordeel 'onopzettelijk' bij het lezen van een levendige tekst ($n = 32$) vergeleken met het lezen van een niet-levendige tekst ($n = 24$); en gaven zij vaker het oordeel 'opzettelijk' ($n = 21$) bij het lezen van een niet-levendige tekst vergeleken met het lezen van een levendige tekst ($n = 9$) (Pearson χ^2 ($df=1$) = 5.77, $p = .016$). Voor de 'experts' is de hypothese dus niet bevestigd.

De Chi-kwadraattoets, zoals deze ook in Bensi e.a. (2003) is gebruikt, heeft gedwongen tot uitsluiting van de categorie 'Ik heb onvoldoende bewijs'. Om die reden zijn de data tevens geanalyseerd met multinomiale logistische regressie, waarbij de categorie 'Ik heb onvoldoende bewijs' als referentiecategorie diende. Expertise en tekstversie werden samen met de interactie tussen deze variabelen ingevoerd als voorspellers, het type oordeel was de afhankelijke variabele. Het model was in staat de data te verklaren (χ^2 (6) = 23.673, $p < .01$; $R^2 = .11$ (Cox & Snell)).

De expertise van de participanten was geen significante voorspeller van het oordeel 'opzettelijk' vergeleken met 'onvoldoende bewijs' ($B = 1.03$, Wald χ^2 (1) = 2.74, $p = .10$). De tekstversie bleek wél een significante voorspeller te zijn van het oordeel 'opzettelijk' vergeleken met 'onvoldoende bewijs' ($B = 1.44$, Wald χ^2 (1) = 4.38, $p < .05$). Participanten die een levendige tekst lazen oordeelden eerder 'opzettelijk' dan 'onvoldoende bewijs' vergeleken met participanten die een niet-levendige tekst lazen. Uit het gevonden interactie-effect tussen tekstversie en expertise bleek dat het effect van tekstversie afhankelijk is van expertise ($B = 2.27$, Wald χ^2 (1) = 6.83, $p < .01$): na het lezen van levendige teksten oordeelden leken vergeleken met rechtenstudenten eerder 'opzettelijk' dan 'onvoldoende bewijs', na het lezen van niet-levendige teksten oordeelden leken vergeleken met rechtenstudenten eerder 'onvoldoende bewijs' dan 'opzettelijk'. In andere woorden: bij een levendige versie is de kans op het oordeel 'opzettelijk' groter wanneer je een leek bent; bij een saaie versie is de kans op het oordeel 'opzettelijk' groter wanneer je een 'expert' bent.

De tekstversie bleek geen significante voorspeller te zijn van het oordeel 'onopzettelijk' vergeleken met 'onvoldoende bewijs' ($B = 0.30$, Wald χ^2 (1) = 0.24, $p = .63$). Ook de expertise van de participanten was geen voorspeller van het oordeel 'onopzettelijk' vergeleken met 'onvoldoende bewijs' ($B = 1.11$, Wald χ^2 (1) = 3.26, $p = .07$). Er was tevens geen interactie-effect tussen beide predictoren ($B = 0.28$, Wald χ^2 (1) 0.11, $p = .74$).

Om de interpretatie van deze resultaten te vergemakkelijken, is eveneens een binaire logistische regressie-analyse uitgevoerd waaruit de categorie 'ik heb onvoldoende bewijs' werd weggelaten. Het model was in staat de data te verklaren (χ^2 (3) = 19.898, $p < .001$; $R^2 = .11$ (Cox & Snell)). Er bleek geen hoofdeffect van expertise te zijn ($B = 0.08$, Wald χ^2 (1) = 0.03, $p = .86$) en ook geen hoofdeffect van tekstversie ($B = 0.85$, Wald χ^2 (1) = 3.40, $p = .07$). Er was wel een interactie-effect tussen beide variabelen ($B = 1.98$, Wald χ^2 (1) = 8.88, $p < .01$): 'experts' oordeelden vaker 'opzettelijk' na het lezen van een niet-levendige tekst dan na het

lezen van een levendige tekst; leken oordeelden juist vaker ‘opzettelijk’ na het lezen van een levendige tekst dan na het lezen van een niet-levendige tekst.

Onderlinge relaties tussen variabelen

Met een reeks analyses is nagegaan hoe de variabelen uit het huidige onderzoek zich onderling tot elkaar verhouden, en of er mogelijk nog andere variabelen – naast tekstversie en expertise – van invloed waren op het schuldoordeel van de participanten.

Zoals uit de manipulatiecheck is gebleken, heeft de manipulatie van levendigheid niet geleid tot een verschil in de gepercipieerde concreetheid, levendigheid en beeldendheid tussen de twee tekstversies. Om na te gaan of deze perceptievariabelen toch invloed hebben gehad op de tekstwaardering en begrijpelijkheid, zijn regressie-analyses uitgevoerd. Het model met tekstwaardering als afhankelijke variabele was significant ($R^2 = .27$, $F = 25.93$, $p < .001$). De resultaten van deze analyse liet zien dat de gepercipieerde concreetheid en levendigheid van invloed waren op de tekstwaardering: hoe concreter en hoe levendiger de tekst gevonden werd, hoe beter deze werd gewaardeerd ($B = 0.19$, $p < .01$ voor concreetheid; $B = 0.30$, $p < .001$ voor levendigheid). De beeldendheid van de tekst was niet van invloed op de tekstwaardering. Ook het model met begrijpelijkheid als afhankelijke variabele was significant ($R^2 = .13$, $F = 11.01$, $p < .001$). De begrijpelijkheid van de tekst bleek alleen door concreetheid te worden beïnvloed: hoe concreter de tekst was, hoe begrijpelijker deze gevonden werd ($B = 0.40$, $p < .001$).

Met binaire logistische regressie-analyses werd vervolgens nagegaan of de concreetheid, levendigheid en beeldendheid van de tekst alsook de begrijpelijkheid en evaluatie van de tekst van invloed waren op het schuldoordeel. In het eerste model werd de invloed van de gepercipieerde concreetheid, levendigheid en beeldendheid op het schuldoordeel (doodslag of dood door schuld) getoetst. Het model bleek de data niet te kunnen verklaren ($R^2 = .01$ (Cox & Snell), $\chi^2(3) = 1.20$, $p = .75$). In het tweede model werd de invloed van de begrijpelijkheid en de evaluatie van de tekst op het schuldoordeel getoetst. Ook dit model bleek de data niet te kunnen verklaren ($R^2 = .02$ (Cox & Snell), $\chi^2(2) = 3.12$, $p = .21$). Geconcludeerd kan worden dat geen van deze variabelen van invloed was op het oordeel van de participanten.

4 Conclusie en discussie

Om te beginnen is het opmerkelijk dat de manipulatiecheck en de tekstevaluatie geen verschil lieten zien tussen de twee tekstversies. Dus hoewel de participanten de levendige getuigenissen niet levendiger vonden dan de niet-levendige en de levendige getuigenissen ook niet leuker vonden om te lezen, zijn er toch duidelijk effecten van stijl op schuldtoekenning naar voren gekomen. Bovendien is gebleken dat beide groepen participanten de levendige en niet-levendige versie even leuk om te lezen vonden, en dat de begrijpelijkheid en evaluatie van de tekst niet van invloed waren op het schuldoordeel. Het verschil in schuldtoekenning tussen de ‘experts’ en de leken kan daarom alleen aan de gemanipuleerde levendigheid worden toegeschreven.

Zoals reeds gesteld bij de bespreking van het materiaal is het niet zo verwonderlijk dat er uiteindelijk geen verschillen in de perceptie van levendigheid zijn gevonden: beide versies waren eigenlijk al tamelijk levendig, al was het alleen maar door het narratieve, beeldende

Kunnen levendige getuigenissen je achter de tralies doen belanden?

karakter ervan en door het intrigerende onderwerp (dat bij de instructie was aangekondigd als een gerechtelijk onderzoek uit 2003). Verder betrof het hier een tussenproefpersoonontwerp, waarbij de participanten maar één versie onder ogen hebben gekregen en de versies niet onderling hebben kunnen vergelijken.

De 'experts' vonden de teksten in beide stijlversies wel concreter dan de leken. Een vergelijkbaar verschil tussen leken en 'experts' vonden we op metingen van begrijpelijkheid. De 'experts' vonden de getuigenissen (in welke stijl dan ook) gemakkelijker om te lezen dan de leken. Het is mogelijk dat ze getuigenissen *an sich* gemakkelijker en concreter vinden dan leken. Maar minder voor de hand liggend is dat de levendige teksten door zowel de experts als door de leken als moeilijker te lezen werden beoordeeld. Dit kan niet aan concreetheid liggen, want levendige teksten werden niet concreter gevonden dan niet levendige (vergelijk Sadoski e.a., 2000, die lieten zien dat concrete teksten de begrijpelijkheid *verhogen*). Een verklaring voor dit effect kan liggen in het feit dat de verlevendiging in dit onderzoek niet enkel concretiseringsingen waren van abstractere uitingen, maar vaak ook toevoegingen van allerlei, wellicht irrelevante, details (zoals bij 'de *bruinleren* stoel'). En irrelevante details kunnen de begrijpelijkheid van het verhaal verstoren (zie ook Frey & Eagly, 1993). Hoe dan ook, de begrijpelijkheid van de tekst bleek geen invloed uit te oefenen op het oordeel dat de participanten velden, dus de gevonden resultaten van de schuldtoekenning kunnen niet door de verschillen in begrijpelijkheid verklaard worden.

De resultaten met betrekking tot schuldtoekenning zullen besproken worden in termen van 'schuldig' en 'onschuldig'. Niet alleen kunnen we hiermee de moeilijke termen 'dood door schuld' (onopzettelijk) en 'doodslag' (opzettelijk) vermijden, maar we hanteren hiermee ook dezelfde terminologie als eerdere onderzoeken (zoals Bensi e.a., 2003). Als we kijken naar de resultaten van de *leken* dan zien we het volgende: leken oordeelden vaker 'schuldig' na het lezen van een levendige tekst dan na het lezen van een niet-levendige tekst; en oordeelden vaker 'onschuldig' na het lezen van een niet-levendige tekst dan na het lezen van een levendige tekst. Deze resultaten pleiten nog duidelijker voor een levendigheidseffect dan de bevindingen van Bensi e.a. (2003). Bensi e.a. (2003) vonden dat bij een oorspronkelijke versie meer oordelen 'onschuldig' werden gegeven, en bij de levendige versie evenveel oordelen 'schuldig' als 'onschuldig'. Dit interpreteerden ze als een toename van schuldtoekenning als gevolg van levendig taalgebruik. In ons onderzoek leidt de verlevendiging niet tot een gelijk aantal leken die de verdachte als schuldig of onschuldig ziet, maar is er een verdubbeling van het aantal oordelen van schuldig aan opzettelijk doden.

Wanneer de resultaten van de '*experts*', de mensen met juridische kennis, worden bekeken, wordt een tegengesteld patroon zichtbaar: 'experts' oordeelden vaker 'schuldig' na het lezen van een niet-levendige tekst dan na het lezen van een levendige tekst; en zij oordeelden vaker 'onschuldig' na het lezen van een levendige tekst dan na het lezen van een niet-levendige tekst.

Dit resultaat is opmerkelijk, omdat de informatie die bewijsmateriaal bevatte voor schuldtoekenning in beide versies gelijk was gehouden. De verwachting was dat mensen met juridische kennis zich niet door levendigheid zouden laten leiden, maar alleen door inhoudelijke kenmerken. Maar zij lieten zich wel degelijk door de stijl van de getuigenissen beïnvloeden, maar dan in tegengestelde richting van de leken.

Een verklaring hiervoor is niet zo eenvoudig te geven. Het kan zijn dat deze 'experts' zich niet wilden 'laten inpakken' door het levendige, beeldende taalgebruik met veel irrele-

vante details, en dit overcompenseerden door voorzichtiger te oordelen. Studenten rechten wordt geleerd vooral te letten op feiten, in lijn met wat mr. Van der Haak (1994) in zijn essay in het boek 'Spreken is zilver, pleiten is goud' stelt. Een rechter wil relevante informatie horen: 'Hij luistert alleen naar feitelijk en juridisch steekhoudende en to the point zijnde betogen [...] en sluit zich af voor stemmingmakerij of onnodig scherp taalgebruik' (p.31). Blijkbaar hebben studenten rechten het idee gehad dat ze over voldoende feitenmateriaal konden beschikken gezien de bevinding dat ze niet in grote getale hebben gekozen voor de optie 'ik heb onvoldoende bewijs'. Het is zeer wel mogelijk dat het graduele karakter van de schaal waarop ze schuldtoekenning konden geven daar van invloed op was: als er enkel de mogelijkheid was geboden om 'schuld', 'onschuld' of 'onvoldoende bewijs' te kiezen, dan zou de laatste optie vaker gekozen zijn. Nu was het mogelijk om waarschijnlijkheid bij het antwoord te betrekken.

De resultaten van dit onderzoek zijn, waar het om de bevindingen van lekenoordelen gaat, in overeenstemming met het eerdere onderzoek van Bensi, Nori, Strazzari en Giusberti (2003), maar strikt genomen niet echt in overeenstemming met het andere onderzoek naar vividness in een juridische context (Reyes, Thompson & Bower, 1980; Shedler & Manis, 1986). Immers, in tegenstelling tot die laatste onderzoeken was het pro- en contra-bewijs in ons experiment in beide gevallen hetzelfde levendig of niet. De Dual Coding theorie (Paivio, 1986) noch de Availability Heuristic (Tversky & Kahneman, 1973) kunnen het effect van de leken verklaren: volgens deze theorieën zouden de levendige verklaring van de verdachte en die van het slachtoffer evengoed opgeslagen en beschikbaar moeten zijn. Een mogelijke verklaring van de lekeneffecten zou wel kunnen worden gegeven door de Just World Hypothesis (Lerner, 1980). Volgens deze theorie is het leed en de onrechtvaardigheid dat veraf is beter te verdragen dan leed dat dichtbij is. Mensen zijn in het algemeen geneigd om bij daders meer schuld neer te leggen dan zij op basis van de werkelijkheid verdienen. Levendigheid zou de mate van emotie (dus leed) kunnen vergroten en dit ook dichterbij kunnen brengen (vergelijk Nisbett & Ross, 1980). Levendigheid zou kunnen leiden tot een groter gevoel van onrechtvaardigheid en dit zou tot een groter schuldoordeel kunnen leiden dan de feiten afdwingen.

Een vervolgonderzoek, waarin alleen de getuigenverklaring die relevant is voor de schuldtoekenning wordt gevarieerd in stijl, kan uitkomst bieden. Als de mate van expertise dan ook nog een rol speelt, dan zou er beter gekozen kunnen worden voor echte experts, namelijk rechters.

Interessant in dit licht kan het onderzoek van Hansen en Wänke (2010) zijn, dat laat zien dat zinnen die concreet zijn ook meer als 'waar' worden beoordeeld door participanten, in vergelijking met zinnen die niet concreet zijn. Hun concept van concreetheid is hier wel veel beperkter dan in ons onderzoek: zinnen zijn concreet als ze een concreet werkwoord hebben zoals in 'de dichter Dickens schreef het stuk' versus het meer abstracte 'het stuk is van de dichter Dickens'. Hansen en Wänke (2010) wijzen op de context van juridische schuldtoekenning, omdat concreetheid de geloofwaardigheid van de spreker kan verhogen, en dit kan zowel betrekking hebben op de aanklager als de verdediger. Zij wijzen erop dat studies aanwijzingen geven (bijv. Schmid & Fiedler, 1996, 1998) dat in de praktijk advocaten bij hun verdediging juist vaker abstracte taal gebruiken bij beschrijving van positieve acties van de verdachte, en meer concreet taalgebruik bij negatieve acties. Hansen en Wänke (2010) lijkt dit, gezien hun bevindingen, tamelijk onverstandig.

Kunnen levendige getuigenissen je achter de tralies doen belanden?

Vervolgonderzoek, waarin de belangrijkste getuigenissen, namelijk die van de verdachte en die van het slachtoffer, worden gevarieerd in concrete (levendige) en abstracte (minder levendige) taal, kan uitwijzen of stijl inderdaad een gedifferentieerd effect kan hebben op oordelen van waarheid en dientengevolge ook op schuldtoekenning (vergelijk Van den Hoven, 2010). En uiteindelijk zou een mogelijk effect van een levendige stijl op de geloofwaardigheid van de bron ook wel eens buiten een juridische context kunnen optreden.

Noten

- 1 Wij zijn grote dank verschuldigd aan mr. dr. R.M.Vennix, die dit artikel heeft becommentarieerd op de juridische aspecten. Desondanks zijn alle eventuele onvolledige en incorrecte weergaven van juridische kwesties voor rekening van de auteurs.
- 2 Bij grotere zaken (bijv. moord en doodslag) geldt als regel dat de verklaringen van de verdachte, die een bekentenis van schuld kunnen inhouden, in het proces-verbaal van het verhoor zoveel mogelijk verbatim opgenomen dienen te worden (Artikel 29, derde lid, van het Wetboek van Strafvordering). Overigens wordt bij grote zaken steeds vaker gewerkt met video-opnamen bij het politieverhoor.
- 3 Het is niet verwonderlijk dat door deze manipulaties de levendige versies in het Reyes e.a. onderzoek beduidend langer waren dan de oorspronkelijke. Dit kan effect hebben gehad op de uitkomsten.
- 4 Met 'onschuldig' (*not guilty*) bedoelen Bensi e.a. 'unintentional homicide', wat neerkomt op 'dood door schuld', dat als niet-intentioneel kan worden beschouwd. Uiteraard kan iemand ook schuldig bevonden worden aan dood door schuld, dus juridisch gezien is er zowel bij intentionele en niet-intentionele verdenking sprake van schuldig bevonden worden. In dit artikel wordt de leken term 'schuld' gelijkgesteld aan het concept intentioneel, dus opzettelijk doden.
- 5 Zo bepleitte Rita Verdonk in april 2008 de invoering van een juryrechtspraak om de kloof tussen de burger en rechters te dichten, net zoals Wouter van de Bergh, Vice-President van Hoge Raad Amsterdam dit deed in een uitzending van Pauw en Witteman (6 mei, 2008). In het programma 'Kijken in de ziel' (17 nov. 2010), waar beroemde strafpleiters geïnterviewd werden, was de onafhankelijkheid van de rechter en de (on)wenselijkheid van invoering van een lekenjury in Nederland het thema van de uitzending.
- 6 Met dank aan dr. Giusberti, werkzaam aan de afdeling algemene Psychology, universiteit van Bologna, die ons het materiaal heeft toegestuurd.
- 7 Met dank aan dr. Catia Cucchiariini die de vertaling van het materiaal heeft verzorgd.
- 8 Hoewel we hier de term 'experts' gebruiken bedoelen we hiermee natuurlijk niet dat rechtenstudenten echte experts zijn in het beoordelen van schuld, maar gaan we ervan uit dat deze studenten over gemiddeld veel meer kennis van strafrechtelijke beslissingen en andere juridische zaken beschikken dan de gemiddelde niet-rechten student.

Bibliografie

- Bensi, L., Nori, R., Strazzari, E., & Giusberti, F. (2003). Vividness in judgements of guilt. *Perceptual and Motor Skills*, 97, 1133-1136.
- Block, L.G., & Keller, P.A. (1997). Effects of self-efficacy and vividness on the persuasiveness of health communications. *Journal of Consumer Psychology*, 6(1), 31-54.
- Collins, R.L., Taylor, S.E., Wood, J.V., & Thompson, S.C. (1988). The vividness effect: Elusive or illusory? *Journal of Experimental Social Psychology*, 24(1), 1-18.

- Douma, P. (1994). Wees zo concreet mogelijk. Schrijfadvisers over concreet en abstract taalgebruik. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 16(1), 16-31.
- Frey, K.P., & Eagly, A.H. (1993). Vividness can undermine the persuasiveness of messages. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 32-44.
- Haak, H.F. van den (1994). Kort geding = pleidooi. In M.C. van Paasen e.a. (Red.), *Spreken is zilver, pleiten is goud: ter gelegenheid van het veertiende lustrum van het Leids juridisch dispuut Tobias Asser* (pp. 27-38).
- Hansen, J., & Wänke, M. (2010). Truth from language and truth from fit: The impact of linguistic concreteness and level of construal on subjective truth. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(11), 1576-1588.
- Hoven, P. van den (2010). BeeldTaal, over een strijd tussen beeld en taal in het strafproces (Bewerking van de oratie uitgesproken op 7 mei 2010 te Tilburg). *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 32(2), 173-181.
- Keller, P.A., & Block, L.G. (1997). Vividness effects: A resource-matching perspective. *Journal of Consumer Research*, 24(3), 295-304.
- Komter, M. (2011). De reis van de verdachtenverklaring. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 33(1), 16-33.
- Lerner, M.J. (1980). *The belief in a just world: a fundamental delusion*. New York: Plenum Press.
- Nisbett R., & Ross, L. (1980). *Human inference: Strategies and shortcomings of social judgement*. NJ: Englewoods Cliffs.
- Paivio, A. (1986). *Mental representations: a dual coding approach*. New York: Oxford University Press.
- Reyes, R.M., Thompson, W.C., & Bower, G.H. (1980). Judgmental biases resulting from differing availabilities of arguments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(1), 2-12.
- Sadoski, M., Goetz, E.T., & Fritz, J.B. (1993). Impact of concreteness on comprehensibility, interest, and memory for text: Implications for dual coding theory and text design. *Journal of Educational Psychology*, 85, 291-304.
- Sadoski, M., Goetz, E.T., & Rodriguez, M. (2000). Engaging text: effects of concreteness on comprehensibility, interest, and recall in four text types. *Journal of Educational Psychology*, 92, 85-95.
- Schmid, J., & Fiedler, K. (1996). Language and implicit attributions in the Nuremberg Trials. Analyzing prosecutors' and defense attorneys' closing speeches. *Human Communication Research*, 22(3), 371-398.
- Schmid, J., & Fiedler, K. (1998). The backbone of closing speeches: The impact of prosecution versus defence language on judicial attributions. *Journal of Applied Social Psychology*, 28(13), 1140-1172.
- Shedler, J., & Manis, M. (1986). Can the availability heuristic explain vividness effects? *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(1), 26-36.
- Sliedrecht, K.Y., & Charldorp, T. van (2011). Tussen spraak en schrift: de rol van samenvattingen in het politieverhoor. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 33(1), 34-55.
- Smith, S., & Shaffer, D. (2000). Vividness can undermine or enhance message processing: The moderating role of vividness congruency. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(7), 779-779.
- Taylor, S.E., & Thompson S.C. (1982). Stalking the elusive "vividness" effect. *Psychological Review*, 89, 155-181.
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1982). Causal schemas in judgements under uncertainty. In D. Kahneman, P. Slovic & A. Tverski (Red.), *Judgments under uncertainty: Heuristics and biases* (pp. 117-128). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wijk, C. van, & Kuperus, M. (2003). Hoe concreter, hoe beter? Een experimenteel onderzoek naar verschillen in overtuigingskracht van concrete en abstract taalgebruik. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 58, 49-62.